

Klarspråk.

BULLETIN FRÅN SPRÅKRÅDET NUMMER 2017|3

Hur svårt kan det vara egentligen?

Låt oss tala klarspråk: Hur svårt kan det vara att uttrycka sig vårdat, enkelt och begripligt och att alltid tänka på mottagaren? Visst borde vi väl alla kunna se till att undvika passivformer och otympliga grammatiska konstruktioner, byta ut krångliga ord och hålla oss till det viktigaste som ska förmedlas? Dessutom finns det ju utmärkta hjälpmedel att ta till – handböcker, skrivregler, ordböcker, webbplatser och svarta listor.

I praktiken är det nog ändå inte så lätt. Klarspraksarbetet började som en reaktion mot kanslissvenskan, som distanserade maktthavare från medborgare. Det syftade ytterst till att demokratisera det offentliga språket. I takt med att samhället

förändras utvecklas klarspraksarbetet och har delvis bytt karaktär. Myndigheternas kommunikation sker på nya sätt, och variationen ökar när det gäller mottagarnas

behov och språkliga förutsättningar. Det här ställer nya krav på skribenterna. Att hämta ord och uttryck direkt från vardagsspråket kan t.ex. vara problematiskt när de i en författningstext eller i information från en myndighet får en annan tyngd, status eller betydelse.

Klarspraksarbetet är – och ska vara – ett gemensamt ansvar för alla myndigheter och andra offentliga organ. Samtidigt är den praktiska rådgivning som Språkrådet erbjuder, och den dialog som därigenom sker mellan skribenter och språkexperter, en ovärderlig del av språkvården.

Martin Sundin, generaldirektör för
Institutet för språk och folkminnen

Går båda alltid bra?

● ● ● ”Du har redan skickat denna tweet.” Den varningen dök nyligen upp när jag skulle skicka iväg ett svar på en språkfråga på Twitter. Konfunderad kontrollerade jag så att jag inte hade råkat besvara en redan besvarad fråga. Det hade jag inte. Men mitt nya svar var identiskt med svaret på den föregående frågan: ”Båda går bra.”

Så svarar vi språkvårdare på Språkrådet ofta, och inte sällan skapar det frustration hos frågeställaren: ”Finns det ingenting som är fel på svenska nu-förtiden?”

Jo! Det är t.ex. fel att skriva ”ett lampå”, ”pojkoråna” eller ”Plockade igår svamp jag”. Men det är inte så ofta som någon frågar oss sådant här. Få tror nämligen att de här skrivsätten är riktiga, och frågor uppstår i regel när två olika normer kolliderar. Det kan t.ex. handla om att en form med starkt fäste i skriftspråkstraditionen (t.ex. *kolleger*) står emot en form som följer ett generellare mönster och därmed uppfattas vara mer i enlighet med systemet (*kollegor*). Båda går bra!

Ofta går våra rekommendationer alltså ut på att skapa förståelse och acceptans för alternativa normer. Men inte alltid. Ibland försöker vi begränsa variationen. Detta gäller särskilt det som vi kallar skrivregler – alltså sådana rekommendationer som rör interpunktion, stor och liten bokstav, förkortningar etc. Det som ofta utmärker sådana skriftspråksspecifika konventioner är att de i och för sig är rätt godtyckliga, men att kommunikationen gynnas av att bruket är hyfsat enhetligt: texter blir t.ex. mer svärlästa om stora och små bokstäver blandas hur som helst. Det här innebär att det kan vara mer motiverat – och också lättare – att hålla

Vårt eller vårat? Bild: Robert Nyberg

emot förändringar från språkvårdshåll.

Så även om det finns en del nyheter i den nya upplagan av *Svenska skrivregler*, vilket Ola Karlsson skriver om i en annan artikel här, utmärks denna skrift ändå mest av att det mesta är sig likt. Vi skriver t.ex. att det ska vara ett mellanslag framför tre punkter som markerar t.ex. en paus eller några utelämnade ord. Kände du till den skrivregeln? Inte? Då är du i gott sällskap!

Men än så länge håller vi alltså fast vid den rekommendationen – åtminstone så länge den överensstämmer någorlunda med språkbruket. Kanske är det dags att släppa den i nästa upplaga. Det avgör du och alla andra som skriver på svenska. Rekommendationer som nästan ingen följer är trots allt meningslösa – särskilt när syftet är att åstadkomma enhetlighet i kommunikationseffektivitetens namn.

Lisa Rudebeck,
språkvårdare på Språkrådet

● ● ● **Frågor uppstår i regel när två olika normer kolliderar.**

Vilka är de nya råden i Svenska skrivregler?

Våras kom den senaste och fjärde upplagan av *Svenska skrivregler* (Liber 2017) ut i bokhandeln. Under sommaren har den även släppts i elektroniska versioner, med fleranvändarlicens via liber.se och enanvändarlicens via wordfinder.com.

Så vad är nytt i boken? Bara ett kapitel är helt nytt, nämligen det om hantering av engelska ord, uttryck, namn och texter i svenska sammanhang. Det kan behövas i dag när alltfler av oss måste hantera engelska ord och ibland skriva helt på engelska. Hantering av främmande ord och namn är för övrigt lite av ett genomgående tema i den nya upplagan. I stavningskapitlet står det t.ex. fylligare om stavning av främmande ortnamn, och kapitlet om främmande tecken har fått en särskild translittereringstabell för arabiska tecken.

I övrigt har många kapitel byggts ut med nya delavsnitt och med fler skrivtekniska detaljer. Avsnittet om webbtexthandlingar mer om webbtillgänglighet, t.ex. om rubrikkodning och utformning av länktexter, men också om skrivande i sociala medier. Mest utbyggt av alla är kapitlet om källhantering, som blivit dubbelt så långt.

Finns det då några nya råd i skrivreglerna? Jo, det finns det. Några av dem presenteras nedan.

- För s-plural rekommenderar vi fortsatt andra lösningar i första hand: *gangstrar* hellre än *gangsters*. Men s-plural lyfts fram som vanligt förekommande i svenskan, och som ett naturligt alternativ för ord som i stort sett bara används med s-plural: *Tories*, *tacos*, *situps* etc. Särskilt oproblematiskt är det för ord som kan böjas i bestämd form: *shorts-shorts*, *fans-fansen* etc.

- Det som i avstavningskapitlet tidigare kallats *enkonsonantsprincipen* byggs egentligen på indelning i stavelser, varför den döpts om till *stavelseprincipen*. Det har gett både nya råd och en naturligare presentation av avstavning efter olika slags stavelsegränser.

- För stor och liten bokstav i avdelningsbenämningar (*Informationsenheten* eller *informationsenheten*?) och förvaltningsorgan (*Miljökontoret* eller *miljökontoret*?) råder vi i högre grad till stor bokstav vid osäkra bedömningar.

- Vissa förkortningar som tidigare ofta behandlats som avbrytningar – trots att de består av initialbokstäver – råder vi nu mer till att hantera som initialförkortningar, som i *bg* för *bankgiro*, *vt* för *vårtermin* och *GW* för *Gustav Willy*.

- Datumformatet 2017-09-11 accepteras mer och likställs med andra sifferformat (11/9 2017, 11.9.2017), helt

enkelt för att formatet blivit så mycket vanligare i det svenska språkbruket det senaste decenniet.

Utöver dessa finns ett stort antal andra nya och justerade råd i boken. Läs och begrundsa så får du se!

Ola Karlsson, Språkrådet,
huvudredaktör för Svenska skrivregler

Uppdatering av Svensk ordbok pågår

Tre frågor till Emma Sköldberg, huvudredaktör för *Svensk ordbok* utgiven av Svenska Akademiens (SO):

Vad händer med Svensk ordbok?

– Vi på redaktionen jobbar för fullt med att uppdatera ordboken från 2009 inför en ny upplaga som planeras vara klar 2019.

Några nyheter i den nya upplagan?

– Den kommer att innehålla ett stort antal nya ord. Samtidigt kommer andra ord att tas bort. En viktig förändring är att vi utgår från ett mer varierat underlag i ordboksarbetet. Förhoppningen är att kommande upplaga ska spegla fler sorters språkbruk.

Hur skiljer sig SO från SAOL och SAOB?

– Svenska Akademiens tre ordböcker har snarlika namn och är lätta att blanda ihop. *Svensk Ordbok* (SO), med ca 65 000 uppslagsord, utgör en ingående beskrivning av modern svenska. Tyngdpunkten ligger på ordens betydelse och användning.

Svenska Akademiens ordlista (SAOL) innehåller fler uppslagsord, ca 126 000, men säger mindre om vart och ett av dessa. SAOL betraktas av många som den inofficiella normen för stavning och böjning av moderna ord, men även uppgifter om betydelse ges.

Svenska Akademiens ordbok (SAOB) är däremot en historisk ordbok.

Liksom SO beskriver den svenskan men täcker en längre period – från 1521 till idag. Verket, på i dagsläget ca 500 000 ord, har hittills publicerats i 37 band (a – vreta).

Emma Sköldberg, docent i nordiska språk vid Göteborgs universitet

Vems svenska är normen?

Under våren 2017 gästforskade Gustav Westberg på Språkrådet. Forskningen bestod i att granska den mejl- och Twitterbaserade språkrådgivningen och att analysera hur språkvårdarna argumenterar för och legitimerar språkliga rekommendationer.

● ● *Skriv si, skriv inte så* – detta är, mycket förenklat, vad Språkrådets språkvårdare svarar när rådförare twittrar eller mejlar in frågor om språk. Rådfrågarna vill oftast ha konkret vägledning i fråga om olika uttrycksätt.

När språkvårdarna besvarar frågorna lyfter de samtidigt fram ett uttrycksätt framför ett annat. Ett tydligt mönster är att (ofta form- och stavningsrelaterade) uttrycksätt legitimeras genom att framhållas som ”normala”, ”vanliga” och ”etablerade” eller som något som ”uppfattas som korrekt”.

Det här tyder på att språkbruket identifieras som normkälla i språkrådgivningen och att frågan om vad som är

● ● **Här finns alltså ett slags språknormerande rundgång som aktualiserar viktiga språkvårdsfrågor att jobba vidare med.**

”normal” och ”korrekt” svenska härleds ur en beskrivning av bruket. Det verkar alltså som att språkbrukarnas användning av och uppfattning om svenskan styr vad språkvårdarna rekommenderar som korrekt och normenligt språk. Riktigt så enkelt är det dock inte.

Språkrådgivningen formulerar nämligen språkliga normer utifrån ett antagande om att det som ”är” också är det som ”bör vara”. När vanligt och normalt språk framhålls som korrekt och enligt reglerna, begränsas språkbrukarnas möjlighet att etablera nya eller alternativa uttrycksätt som vanliga. Trots att språkbruket alltså ges normstatus, lämnas inte mycket plats kvar åt brukarna att forma det bruk som ”bör vara”.

Samtidigt ligger det inte heller i rådfrågarnas intresse att utmana eller skapa nya normer, men de språkliga normer som språkrådgivningen kommunicerar är aningen motsägelsefulla. Å ena sidan ges bruket och brukarna normstatus, å andra sidan ges inte enskilda brukare utrymme att forma det bruk ”som bör”, eftersom de ska uppmanas följa det bruk ”som är”.

Det här aktualiserar i sin tur frågan om vilket bruk som språkrådgivningen identifierar som vanligt, normalt och korrekt. Av

mejl- och Twittersvaren framgår att det i första hand handlar om formell, normal och vanlig *sakprosa*. Men vems då?

Enligt språkvårdarna själva bygger hänvisning till formell, normal och vanlig *sakprosa* på sökningar i bl.a. textsamlingar av medietext. Samtidigt förhåller sig ofta mediernas språk till Språkrådet som en auktoritet. Här finns alltså ett slags språknormerande rundgång som aktualiserar viktiga språkvårdsfrågor att jobba vidare med: vilkas språk är normerande i rådgivningsarbetet och i vilken utsträckning sätter mediernas språkvårdare ramarna för Språkrådets arbete och uppdrag att normera offentlig svenska?

Gustav Westberg, doktor i nordiska språk vid Stockholms universitet

Språkfrågan

Använd e-tjänst eller beskriv tjänsten i ord

Många webbplatser erbjuder kommunikation med användarna i form av en sorts elektroniska tjänster, eller e-tjänster. Vi kan till exempel boka tid för läkarbesök på 1177.se.

En tjänst är med en allmän definition en aktivitet som erbjuds för att tillgodose ett behov. Traditionella tjänster kan vara att någon svarar på frågor i en telefontjänst eller en kundtjänst. En e-tjänst är också interaktiv eftersom användaren och den som erbjuder e-tjänsten för en elektronisk dialog, ungefär som på telefon eller vid en kunddisk.

Det finns flera andra ord i svang för de här tjänsterna: *it-tjänst*, *webbtjänst*, *internetjänst*. Gränserna mellan orden är oklara och benämningarna luddiga: en it-tjänst kan ju lika gärna vara något som en it-konsult gör.

Just nu är *e-tjänst* den bästa och mest använda termen. Men språkbruket är inte helt fast – vi kan behöva ompröva benämningen. Därför är det extra viktigt att en organisation internt tydliggör vad en e-tjänst är, framför allt i förhållande till andra tjänster inom it-världen.

Obs! Ordet *e-tjänst* behöver inte nödvändigtvis användas på webbplatsen. Det är mycket mer begripligt om man beskriver den hjälp e-tjänsten erbjuder: ”Här kan du deklarerar”, ”Boka och avboka tider” etc.

*Åsa Holmér,
språkkonsult och terminolog*

Notiser

Tyck om Klarspråk!

VAD TYCKER DU om *Klarspråk*? Vi vill gärna göra bulletinen ännu bättre. Svara på vår läsundersökning, senast den 31 oktober: www.sprakochfolkminnen.se/lasarfragor.

Klarspråkskristallen 2018

TEMAT FÖR Klarspråkskristallen 2018 blir *klarspråk inom vård och omsorg*. Det är snart dags att börja fila på argumenten för varför just ett klarspråksarbete bör vinna. Nomineringsblankett och instruktioner kommer under hösten att publiceras på adressen www.sprakochfolkminnen.se/kristallen.

Träffa rätt med din text

VET DU VEM du skriver för? I den nyutkomna boken *Skriv för din målgrupp – tips för träffsäkra texter* (Morfem 2017) förklarar språkkonsulten Jenny Forsberg hur du kan göra en målgruppsanalys för din text. I boken hittar du många praktiska tips om hur man anpassar texten efter läsarna. Den ger även skrivråd om några vanliga texttyper som t.ex. mötesprotokoll och utredande texter.

Skriver du i sociala medier?

ATT FÅ TILL RÄTT ton i sociala medier som Twitter och Facebook kan vara svårt. Nu har det kommit en ny upplaga av Ingrid

Herberts och Helena Englund Hjalmarssons handbok *Skriva i sociala medier* (Producta 2017). Boken innehåller många goda (och mindre goda) exempel och kan vara till stor

hjälp för digitala redaktörer. Den är tänkt att fungera som både skrivguide och stöd i det kommunikationsstrategiska arbetet.

Svåra ord blir allt svårare

EN FORSKNINGSTUDIJE från Lunds universitet visar att ungdomar blivit allt sämre på svåra ord av den typen som förekommer i högskoleprovets ordförståelsedel. Undersökningen av Anna W Gustafsson och David Häkansson finns nu som bok: *Ord på prov: en studie av ordförståelse i högskoleprovet* (Språk- och litteraturcentrum, Lunds universitet 2017).

Forskspråket krångligare

SPRÅKET som forskare använder har blivit allt krångligare. Det visar en studie från Karolinska institutet där fyra doktorander undersökt läsbarheten i 70 000 sammanfattningar av vetenskaplig text mellan åren 1851 och 2015 inom tolv olika forskningsfält. Studien har publicerats i den vetenskapliga tidskriften *eLife*.

Den digitala läsarens hjärna

HUR KAN MAN som fackexpert skriva lättläst och begripligt utan att göra avkall på djup och precision? Det är inte alltid tillräckligt att skriva kort och enkelt, menar danske Kresten Bjerg, författare till *Den digitale læsers hjerne – en skriveguide til fagfolk* (Hans Reitzels Forlag 2017).

Ur kalendariet

21–23 september 2017: *Plain 2017*, internationell klarspråkskonferens, Graz, Österrike.

6 oktober 2017: *Textens roll i det digitala landskapet*, konferens anordnad av föreningen Examinerade språkkonsulter i svenska, Stockholm.

13 oktober 2017: Språkrådets halvdagsseminarium *Att mäta effekter av klarspråksarbete*, hotell Hilton, Stockholm.

10 och 24 november 2017: Språkrådets heldagsseminarium *Starta och driva klarspråksarbete*, Språkrådet, Stockholm.

Klarspråk.

Ett informationsblad från Språkrådet, Institutet för språk och folkminnen.
Box 20057, 104 60 Stockholm
Ansvarig utgivare: Harriet Kowalski
Redaktör: Gabriella Sandström
Tfn (växel): 0200-28 33 33
E-post: klarsprak@sprakochfolkminnen.se
Webbplats: www.sprakochfolkminnen.se
facebook.com/sprakradet
twitter.com/sprakradgivning
Tryck: Lenanders Grafiska AB.

